

Následky normalizace na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci

Tomáš HUBÁLEK

Abstrakt: Příspěvek analyzuje průběh změn, které proběhly na Univerzitě Palackého v Olomouci a její Pedagogické fakultě na začátku období tzv. normalizace. Pozornost je věnována především personálním obměnám, změnám ve vnitřní struktuře Pedagogické fakulty a důsledkům těchto procesů. V příspěvku je rovněž poukázáno na různé formy perzekuce, které postihly některé pracovníky a na hlavní faktory, které zasahovaly do chodu a řízení Univerzity Palackého ve sledovaném období.

Klíčová slova: Normalizace, školství, Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Československo, Komunistická strana Československa, perzekuce, prověrky, 70. léta 20. století

Úvod

Intervence vojsk Varšavského paktu do Československa v roce 1968 zcela změnila dosavadní vývoj v zemi. Období nejistoty a nadějí v kompromisní řešení této mezinárodní krize skončilo podepsáním Moskevských protokolů. V Československu byl definitivně vytyčen nový politický kurz v dubnu 1969, kdy byl schválen tzv. obuškový či pendrekový zákon, podle něž mohli být trestáni odpůrci nových poměrů.

Na vedoucí místa ve státním i stranickém aparátu přišli noví lidé a ti, kteří na svých pozicích setrvali, byli pečlivě prověřeni. Jakmile získalo

konzervativní prosovětské křídlo Komunistické strany Československa (dále jen KSČ) většinové zastoupení v hlavních úřadech, začalo si zajišťovat pevnější postavení i v dalších důležitých odvětvích a složkách společnosti. Nastala éra tzv. normalizace poměrů ve společnosti, která trvala prakticky do zhroucení monopolu komunistické moci ve státě v roce 1989, byť v osmdesátých letech byla její intenzita menší než v letech předchozích.

V popředí zájmu ústředních orgánů bylo i terciární školství, které bylo mimo jiné nástrojem politického působení na své studenty. I z těchto důvodů došlo k relativně rychlému a důkladnému prověřování všech pedagogů na vysokých školách.

V příspěvku jsme zvolili pro ilustraci příklad Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci a chceme charakterizovat změny, ke kterým na této fakultě v rozmezí let 1969–1974 došlo.

Průběh normalizace na PdF UP

V polovině září roku 1969 byly na jednání Krajského výboru KSČ vytyčeny hlavní úkoly pro vedení Univerzity Palackého. Dosavadní činnost místní organizace členů strany byla zrušena a převedena pod Okresní výbor KSČ v Olomouci a byly nařízeny co nejrychlejší personální obměny ve vedení univerzity, jednotlivých fakult a vědeckých rad.¹

Konkrétně na Pedagogické fakultě UP byly tyto směrnice Krajského výboru KSČ splněny takto: dosavadní proděkan pro záležitosti studentů M. Kala byl zvolen děkanem a zároveň byl jedinou osobou, která byla ve vedení fakulty i před realizací normalizačních změn. Dosavadní děkan a dva z proděkanů byli v následujících prověrkách dokonce vyloučeni z KSČ. Zatímco do roku 1969 měl k dispozici děkan J. Just tým pěti proděkanů, nový děkan M. Kala spolupracoval se čtyřmi zcela novými proděkany. Vyjádříme-li tento stav v procentech, můžeme konstatovat, že vedení Pedagogické fakulty bylo obměněno z 80 %, přičemž post jednoho z bývalých proděkanů byl zrušen úplně.

Dalším důležitým orgánem, který ovlivňoval chod fakulty, byla její vědecká rada. Pokyny pro sestavení vědeckých či uměleckých rad na vysokých školách vydalo Ministerstvo školství ČSR na začátku roku 1970. V tomto manuálu se přímo píše, že tyto rady mají být vytvořeny

„s jasnou převahou členů, kteří stojí na pozicích strany a vlády a jsou schopni ji důsledně realizovat“ (Urbášek, 2008, s. 68).

Počet členů vědecké rady pedagogické fakulty byl po stranických pohovorech snížen z 29 na 23 osob. V nově složené radě usedlo sedm členů, kteří v ní působili ještě před její obměnou, což představuje necelou třetinu z celkového počtu členů. V původní vědecké radě působili 2 profesori a 11 docentů. V nově ustavené vědecké radě nebyli profesori zastoupeni vůbec a docenti pouze 4. U devíti členů rady dokonce nebyly uvedeny žádné akademické hodnosti. Je tedy jasné, že pro jmenování členem vědecké rady nebyly důležité kvalifikační předpoklady – tedy vyšší vědecko-pedagogická hodnota opřená o výsledky dosavadní akademické práce, ale postoje a stanoviska jednotlivých osob k současné politice stranických špiček.

O měsíc později, tedy v únoru roku 1970, vypracovalo Ministerstvo školství směrnice, podle kterých měla být zhodnocena pracoviště všech fakult. V podstatě šlo o aplikaci totožných hledisek na jednotlivé katedry, jaká byla použita pro vytváření vědeckých rad. Každá katedra měla být „očistěna“ od lidí, kteří nesouhlasili s nově nastoleným politickým kurzem.

K samotné realizaci těchto pokynů došlo na Pedagogické fakultě UP v dubnu roku 1970. Oficiálně probíhaly tzv. pohovory k výměně stranických legitimací, kdy členem KSČ mohl být pouze člověk souhlasící s novými poměry. V praxi měly tyto pohovory ještě jeden dopad. Ti, kteří se nestali členy KSČ, nebo byli ze strany vyškrtnuti (což byla forma nižšího stranického trestu), začali být různými způsoby perzekvováni. A to od nižšího finančního ohodnocení, zákazu publikování a snížení úvazku až po ztrátu zaměstnání.

Ještě před začátkem prověrek bylo všem členům KSČ pozastaveno jejich členství. Po následných pohovorech s jednotlivými pracovníky jim bylo členství buď obnoveno (mohla jim být ponechána i stará členská legitimace), nebo bylo přistoupeno k uložení stranického trestu (vyloučení či vyškrtnutí).

Největší část pohovorů proběhla v květnu roku 1970, přičemž v období od dubna do června 1970 se konalo 101 těchto prověrek. Některé však byly realizovány ještě v první polovině roku 1972.

Protokol vždy obsahoval několik bodů sloužících k identifikaci posuzované osoby, vlastní hodnocení komise, podpisy členů komise a hodnoceného (případně jeho stanovisko k závěrům komise) a vyjádření nadřízeného stranického orgánu – tedy OV KSČ v Olomouci, který mohl stanovisko komise dle svého uvážení měnit. V několika případech se posuzovaný odvolal k tomuto stranickému orgánu a dvě stížnosti na průběh pohovoru řešil i KV KSČ v Ostravě. Sumarizaci dat získaných z těchto protokolů uvádí následující tabulka:²

Pohovorů celkem	101
Z celkového počtu zrušeno členství v KSČ	54
Z celkového počtu zrušeno členství v KSČ na vlastní žádost	2
Z celkového počtu vyloučeno z KSČ	8
Z celkového počtu doporučeno vydání nové legitimace člena KSČ	37
Závěrečné hodnocení OV KSČ (přehodnocení doporučení prověřkové komise k členství osoby v KSČ)	
Ze zrušení na ponechání členství	6
Z vyloučení na zrušení členství	3
Z vydání nové legitimace na zrušení členství	2

Tab. 1: *Přehled výsledků činnosti prověřkových komisí při základní organizaci KSČ na PdF UP v roce 1970*

Z uvedených čísel vyplývá, že se členská základna KSČ na pedagogické fakultě po první fázi pohovorů v roce 1970 ztenčila o 63 %. P. Urbášek uvádí, že v polovině roku 1972 se počet zrušených členství zvýšil na 66 % původního stavu. Ke stejnému datu se zvýšil i počet vyloučených pracovníků pedagogické fakulty na konečných 18 (Urbášek, Pulec, 2003, s. 285). Počet vyloučených se v roce 1970 pohyboval kolem 7 %, zatímco v roce 1972 se toto číslo ještě zvýšilo na 12 %.

Jedním z nejfrekventovanějších důvodů pro negativní stanovisko komise pro pohovory bylo konstatování, že dotyčný „nijak aktivně

*nevystupoval na obranu vedoucí úlohy strany a nijakým způsobem nepomohl v diferenciačním procesu politického života na fakultě.*³ V protokolu z pohovoru s bývalým děkanem PdF se mimo jiné můžeme dočíst, že „nevystoupil nijak proti umrtvení stranického života na fakultě, ani nepřišel iniciativně s nějakým návrhem či námětem k upevnění strany a její vedoucí úlohy na fakultě“,⁴ a to byl dostatečný důvod pro jeho vyloučení z KSČ.

Z analýzy archivních dokumentů⁵ dále vyplývá, že celkově bylo zbaveno svých funkcí 6 hlavních představitelů vedení fakulty (včetně děkana, proděkanů, tajemníka fakulty) a 12 vedoucích kateder. Vyjádřeno v procentech bylo vedení kateder obměněno z 67 %. Prověřování na pedagogické fakultě bylo natolik důkladné, že po ukončení pohovorů se mohla fakulta „pochlubit“ nejnižším počtem pedagogických zaměstnanců – členů KSČ v rámci celé Univerzity Palackého (Urbášek, Pulec, 2003, s. 285).

Po ukončení pohovorů bylo přistoupeno k realizaci interních perzekučních opatření namířených proti pracovníkům, kterým nebylo obnoveno členství v KSČ, a nestraníkům. Byly vypracovány tzv. plány vědeckého růstu, v nichž bylo uvedeno, kdo a kdy může aspirovat na vyšší vědecko-pedagogické hodnosti a kdo naopak o kariérní růst usilovat nemůže. Plány sestavovali jednotliví vedoucí kateder pro svá pracoviště a záleželo na jejich vůli, jaký obsah budou tyto dokumenty mít. Hlavním kritériem se přirozeně stalo členství v KSČ, ale určitou roli hrály i osobní antipatie či vnější intervence (např. z rektorátu, z okresního či krajského výboru KSČ atp.). Konečnou podobu plánů pak ovlivňovali i kádroví pracovníci, vedení fakulty a fakultní závodní organizace KSČ.

Změny ve vnitřní struktuře Pedagogické fakulty

S postupnou realizací personální obměny na PdF UP v Olomouci došlo na této fakultě i k určitým organizačním změnám. Katedry pedagogické fakulty sídlily na konci šedesátých a v sedmdesátých letech minulého století ve čtyřech budovách v Olomouci. Celkem měla fakulta v roce 1968 osmnáct kateder, přičemž vojenskou přípravu pro posluchače pedagogické fakulty zajišťovala vojenská katedra UP.

Některé katedry byly po normalizačních pohovorech citelně personálně oslabené a reálně hrozila možnost, že nebude kvůli nedostatku erudovaných odborníků stoprocentně zabezpečena výuka v jednotlivých seminářích. Některé katedry byly po roce 1970 sloučeny, na jiných se objevil problém absence docentů a profesorů v obsazení katedry. V několika případech se jednalo o kombinaci obou těchto faktorů. Je zřejmé, že náhlý odchod pracovníků fakulty se projevil i v kvalitativní složce při výuce. Výčet všech kateder pedagogické fakulty je uveden níže, opět v porovnání akademických let 1968/1969 a 1973/1974.

1968/1969		1973/1974	
Kat. společenských věd	Kat. chemie	Kat. českého jazyka a literatury	Kat. chemie
Kat. českého jazyka a literatury	Kat. přírodopisu	Kat. ruského jazyka a literatury	Kat. dějepisu, zeměpisu a občanské výchovy
Kat. ruského jazyka a literatury	Kat. základů zemědělské výroby	Kat. matematiky	Kat. fyziky a základů průmyslové výroby
Kat. dějepisu	Kat. hudební výchovy	Kat. biologie dítěte	Kat. hudební výchovy
Kat. zeměpisu	Kat. pedagogiky	Kat. pedagogiky	Kat. tělesné výchovy
Kat. matematiky	Kat. speciální pedagogiky	Kat. speciální pedagogiky	
Kat. fyziky	Kat. psychologie	Kat. psychologie	
Kat. základů průmyslové výroby	Kat. biologie dítěte	Kat. přírodopisu a základů zemědělské výroby	
Kat. výtvarné výchovy	Kat. tělesné výchovy	Kat. výtvarné výchovy	

Tab. 2: Seznam kateder PdF UP v letech 1968–1974

Ze seznamu přednášek, v němž je uvedeno i personální obsazení jednotlivých kateder, můžeme zjistit, že organizačně nejvíce byla

postižena katedra společenských věd, katedra dějepisu a katedra zeměpisu, které byly sloučeny do jednoho celku. Navíc byl zrušen i kabinet sociologie výchovy, který byl součástí katedry společenských věd a kabinet pro dějiny závodů, který administrativně spadl pod katedru dějepisu. V roce 1968 působilo na těchto třech zmíněných katedrách a ve dvou kabinetech 28 vědecko – pedagogických pracovníků. Po reorganizaci byla tato pracoviště sloučena a v rámci nové katedry dějepisu, zeměpisu a občanské výchovy byla zřízena pouze oddělení dějepisu a zeměpisu (je tedy otázkou, jak byla po formální stránce garantována výuka ve studijních oborech zaměřených na občanskou výchovu). Na této nově konstituované katedře se pedagogické práci věnovalo 10 osob, což představuje úbytek zaměstnanců o 64 % oproti stavu z roku 1968. Navíc svá místa byli nuceni opustit oba docenti a jeden profesor. Nová katedra se tak skládala z odborných asistentů, asistentů a vědeckých aspirantů.

Závěr

Situace, která vznikla v Československu po podepsání Moskevských protokolů, značně ovlivnila i chod terciárního školství v zemi. Došlo k personálním obměnám ve vedení vysokých škol, v jejich vědeckých radách a dalších orgánech. Velmi negativně se na nich projevila realizace pohovorů k výměně stranických legitimací a to jak po stránce kvalitativní, tak po stránce kvantitativní.

Na příkladu Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci jsme se pokusili hlavní změny charakterizovat. Takzvané prověrky, které na pedagogické fakultě probíhaly od ledna 1970, znamenaly ve svých důsledcích vynucený odchod mnoha odborníků, ohrožení kvality vzdělání, důraz především na politické postoje, nikoli vědeckou činnost a otevřený prostor pro manipulace různého druhu, včetně vnějších intervencí.

S tak radikálním zásahem do složení kateder a do vnitřní struktury se fakulta vyrovnávala mnoho let a mnohdy ne zcela korektními způsoby (například ve zrychlených habilitačních řízeních, či při jmenování profesory a při přijímání „profilově vhodných“ studentů).

O to intenzivněji cítilo vedení univerzity po roce 1989 povinnost co nejrychleji zahájit rehabilitační řízení, které mělo za cíl alespoň morálně odčinit dřívější příkoří a očistit pověst Pedagogické fakulty. Celkově bylo v roce 1990 rehabilitováno 71 osob a 8 z nich po doporučení rehabilitační komise úspěšně habilitovalo před vědeckou radou fakulty.

Poznámky:

¹ SOkA Olomouc, fond M 6-122, rozprac. fascikl 435/16.

² SOkA Olomouc, f. M 6-122, rozprac., fas. 526/5.

³ Viz „Zápisy o výsledku pohovoru při výměně stranických legitimací“ SOkA Olomouc, f. M 6-122, rozprac., fas. 526/5.

⁴ Tamtéž.

⁵ Viz *Zpráva o období tzv. „konsolidace“ a o procesu normalizace po srpnu 1968 na pedagogické fakultě UP v Olomouci*, s. 2. Osobní archiv Františka Mezihořáka.

Literatura:

URBÁŠEK, P. *Vysokoškolský vzdělávací systém v letech tzv. normalizace*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008.

URBÁŠEK, P., PULEC, J. a kol. *Kapitoly z dějin univerzitního školství na Moravě v letech 1945–1990*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2003.

Kontakt na autora příspěvku:

Tomáš Hubálek

Katedra společenských věd

Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Žižkovo nám. 5

771 40 Olomouc

e-mail: hubalek.tom@seznam.cz